

GREG KING ȘI SUE WOOLMANS

ASASINAREA ARHIDUCELUI

Traducere din limba engleză de Mihaela Sofonea
Prefață de Alin Matei

CORINT
BOOKS
—2017—

Prolog

Viena, ianuarie 1889

Ninsoarea deasă cădea învârttejindu-se din cerul întunecat, împrăștiindu-se pe acoperișurile Vienei, iar nămeții scânteiau la marginea bulevardelor largi. Cufundat în somn în Bazinul Dunării, la poalele Pădurii Vienei, orașul părea liniștit și netulburat. Aleea dintre rândurile de tei de pe Ringstrasse, desfrunziți de iarnă, dezvăluia scena captivantă: primăria neogotică, impunătoarea clădire a Operei Curții, muzeele imense cu șirurile lor de colonade, parlamentul cu aspra sa gravitate neoclasică, clopotnițele înalte ale catedralei Sf. Ștefan și domul verde de la Karlskirche. Ca și când ar fi fost suspendată între nămeți și cerul opalescent, iluminată de umbrele pâlпăitoare ale felinarelor fantomatice de pe stradă, Viena părea impresionantă, demnă și maiestuoasă, tot ceea ce ar fi trebuit să fie capitala unui imperiu.

Secole în șir, Viena fusese scena de pe care dinastia habsburgică dominase Europa. Stăpânirea ei se întindea din Alpi până la apele calde ale Mediteranei, din însoritul Triest până la misterioasele păduri ale Transilvaniei, Boemiei și marginile Rusiei imperiale. Fiind principala Casă regală catolică din Europa, familia Habsburgilor luptase, invadase și încheiase căsătorii pentru a uni principate și provincii îndepărtate sub aprigul său stindard cu vulturul bicefal. Gloria sa era neîndoielnică. Timp

de veacuri, Habsburgii fuseseră împărați ai Sfântului Imperiu Roman; dăduseră regi Spaniei și consoarte Europei. Erau strămoși iluștri: marele împărat Carol al V-lea și influența împărăteasă Maria Tereza s-au numărat printre cei mai distinși conducători.

Influența habsburgică a intrat în declin când Napoleon a invadat Europa, spulberând Sfântul Imperiu Roman. Confederația dezbinată a statelor germane a fărâmițat vechile loialități, lăsând dinastia să înfrunte valul din ce în ce mai puternic de naționalism și revolte frecvente. Nu trecuseră decât 40 de ani de la Revoluția de la 1848, când Habsburgii au fost pe punctul să piardă Ungaria. Rebeliunea din Budapesta nu a fost înăbușită decât cu ajutorul soldaților ruși. 20 de ani mai târziu, maghiarii se vor alătura Prusiei militariste din ce în ce mai puternice, în Războiul de Șapte Săptămâni; înfrângerea forțelor habsburgice în bătălia de la Königgrätz a marcat sfârșitul dominației austriece și a inaugurat o alianță tulbure. Budapesta a șantajat Viena să accepte *Ausgleich**-ul din 1867, care a divizat regatul în două jumătăți egale, stabilind monarhia duală. Menținându-și dreptul de a renegocia înțelegerea în fiecare deceniu, Budapesta a smuls continuu noi concesii Vienei șubrezite, fapt care părea să anticipeze inevitabila autonomie ungară.¹

Măcar Ungaria a rămas în stăpânirea Habsburgilor. Până în 1889, dinastia pierduse Toscana, Parma și provinciile italiene Lombardia și Veneția. Imperiul său era o rămășiță anacronică a unei epoci apuse, „o ficțiune dinastică”, după cum observa un cărturar.² În jur de 50 de milioane de supuși – germani austrieci, maghiari, locuitori ai Boemiei și ai Moraviei, italieni, români și polonezi – erau reuniți sub steagul negru-galben al

* „Compromis” (lb. germană în original) (n. tr.).

Habsburgilor. Niciunii nu erau ținuți laolaltă de legături comune, de limbă sau naționalitate; în lipsa loialității față de Viena, din ce în ce mai mulți tânjeau să se elibereze de ceea ce considerau a fi opresiunea habsburgică. Se pare că de la un an la altul semeții Habsburgi scăpau din mâini până și ultimele vestigii ale puterii. Nu rămânea decât o familie domnitoare blocată în tradiție, a cărei glorie trecută era înlocuită de un șir de monarhi care dăduseră greș, de căsătorii incestuoase și bărbați slabi.

La cârma acestei națiuni scindate se afla Franz Joseph I, împărat al Austriei și rege apostolic al Ungariei; rege al Boemiei, Dalmației, Croației, Sloveniei, Galiției și Ierusalimului; arhiduce al Austriei; Mare Duce al Toscanei, Cracoviei și Transilvaniei; duce al Lotharingiei, Salzburgului și Bucovinei – un șir interminabil de titluri, care spunea mai mult despre trecut decât despre realitățile moderne.³ Împăratul trecuse de vârsta mijlocie: cândva chipeș și zvelt, Franz Joseph chelea și începea să se cocoșeze, iar chipul cu ochi albaștri apatici era încadrat de favoriți albi și stufoși. Era singurul conducător pe care îl cunoscuseră cei mai mulți dintre supușii săi: oamenii îl numeau „Atotputernicul, o ființă dintr-o orânduire superioară, care trona asupra unor sfere dincolo de năzuința umană”⁴ Îmboldit de răzvrătirile constante și de pierderea puterii, Franz Joseph s-a retras într-o lume a tradiției arhaice, un univers al valsurilor interminabile și al zaharicalelor, de unde putea ignora strania epocă modernă nepoftită. A mers cu automobilul doar o singură dată și atunci doar la îndemnul regelui Eduard al VII-lea, aflat în vizită; la vârsta de 84 de ani, Franz Joseph prefera să urce șase rânduri de trepte decât să se încreadă în suspectul ascensor modern.⁵

Ideea de schimbare a devenit un blestem. Franz Joseph prefera să rămână rezervat, izolat, fără ca nimeni să-i pună la

îndoială opiniile. „Un zid de prejudecăți îl desparte pe împărat de toate personalitățile politice cu o gândire independentă”, comenta cineva din cercul său de apropiați. „Un scut de curteni, militari și personal medical” îl apăra pe Franz Joseph de perspectivele neplăcute sau de realitatea intruzivă. „Puternicul val al vieții din timpurile noastre nu ajunge la urechile împăratului decât sub forma unui freamăt îndepărtat. E ținut departe de orice implicare reală în această viață. Nu mai înțelege vremurile, iar timpul se scurge nepăsător.”⁶ Nu conta decât păstrarea vechii ordini: ideile dezagreabile erau ignorate, fiind lăsate în seama succesurului lui Franz Joseph. Împăratul se mulțumea să se îngroape în hârțoage meschine, frământându-și mintea cu detalii birocratice, în loc să înfrunte problemele presante.⁷ Trăia într-un univers al valorilor absolute. Pentru Franz Joseph, spunea un curtean, „nu există decât concepte primitive. Frumos, urât, mort, viu, sănătos, tânăr, bătrân, deștept, prost – toate acestea sunt noțiuni distincte pentru el și este incapabil să facă legături între ele, trecând de la una la alta... Ideile sale nu cunosc nuanțe”⁸

Nimeni nu l-a acuzat vreodată pe împărat că ar fi fost temperamental. Franz Joseph era mereu plăcut, rezervat și reținut, însă manierele sale politicoase ascundeau un caracter rece, suspicios și intolerant. Îi dispăcea confruntarea și nu tolera contradicția. Toată lumea se temea de nemulțumirile sale. Când viitorul rege George al V-lea a vizitat Viena în 1904, a fost surprins că atât curtenii, cât și membrii familiei imperiale păreau a „se teme” cu toții „de împărat”.⁹ Un cuvânt nelalocul lui, o plecăciune ratată, un nasture desfăcut, o medalie strâmbă – aceste infracțiuni minore împotriva tradiției erau îndeajuns pentru ca furia lui să atingă paroxismul. Într-o noapte, Franz Joseph a suferit o criză, manifestată prin sufocare și dificultatea de a respira. A fost trezit în grabă un doctor din somn și convocat, fiind zorit să intervină,

însă împăratul care de-abia răsufla l-a întâmpinat cu o privire glacială, reușind să îl mustre, în ciuda condiției sale, pentru faptul că nu apăruse în frac, așa cum se cuvenea.¹⁰ Când s-a propus la un moment dat ca soldații de gardă la palatele imperiale să abandoneze practica prezentării armelor și salutării bebelușilor habsburgi, Franz Joseph a respins ideea, considerând-o a fi un atac asupra demnității Casei imperiale.¹¹

În viața sa privată, Franz Joseph era un om cu obiceiuri banale. Locuia în apartamentele regale într-un fel de lux spartan studiat, dormind pe un pat de campanie, dotat cu o saltea și așternuturi de cea mai bună calitate. Împăratul se trezea de obicei la ora 4 în fiecare dimineață pentru a se apuca de lucru, lua prânzul singur, se plimba după-amiaza și cina devreme, deloc în ton cu moda, la ora 5.30.¹² Ducea o existență solitară, cu atât mai însingurată de frecvențele absențe ale soției sale. De cele mai multe ori, împărăteasa Elisabeta era plecată din Viena. Cei doi veri primari se căsătoriseră pe când prințesa bavareză Elisabeta nu avea decât 16 ani, în mare măsură împotriva dorințelor puternicei mame a lui Franz Joseph, arhiducesa Sophie. Familia regală din Bavaria era deseori flamboaiantă și ocazional excenetrică, având o tendință spre temperamente aprinse și accese tulburătoare de depresie – calități deloc promițătoare pentru o posibilă împărăteasă a Austriei. Dar niciun argument nu îl putea opri din drum pe Franz Joseph care era îndrăgostit până peste cap. La început totul a fost numai lapte și miere, dar apoi atmosfera a devenit tenebroasă.

Elisabeta, cunoscută drept Sissi, a devenit o emblemă a nostalgiei romantice, aproape venerată în Viena modernă, dar adevărul este mai puțin sentimental. Noua împărăteasă era o tânără egoistă și imatură, care găsea viața la Curtea imperială dezgustătoare și restrictivă. Oricât de mult o adora, Franz Joseph nu

a respins niciodată alte farmece feminine, mai ales când soția sa a început să își manifeste groaza față de latura sexuală a vieții în doi. Groaza s-a transformat în curând în dezgust după ce, se pare, împăratul și-a infectat soția cu o boală venerică.¹³ Rușinată și simțindu-se trădată, Elisabeta a devenit practic o străină la Curtea soțului său, făcând tot posibilul pentru a-și evita detestabilele îndatoriri ceremoniale. Privat de o căsătorie fericită, împăratul s-a îndreptat către o serie de metrese; au existat chiar și copii nelegitimi, în ciuda imaginii sale de catolic conservator fervent.¹⁴ Cea mai celebră dintre legăturile sale a fost aceea cu actrița Katharina Schratt, care a devenit confidenta sa cea mai apropiată și unica sursă de alinare în anii bătrâneții.

Supușii contemporani ai împăratului au fost mult mai puțin iertători cu Elisabeta decât admiratorii ei moderni. O sancționau pentru nenumăratele sejururi prelungite în stațiuni străine, ca și când și-ar fi disprețuit țara de adopție. Obsedată de celebra ei frumusețe, se infometa, ajungând la o anorexie periculoasă, își plângea de milă, se complăcea în fantezii morbide și își petrecea zilele compunând volume de poezie îndoielnică.¹⁵

Poate că Elisabeta avea un motiv pentru a fugi. Viața printre Habsburgi nu era nici pe departe un vârtej plăcut de valsuri de Strauss și chipuri zâmbitoare. Existau și tragedii. Franz Joseph și Elisabeta își pierduseră prima fiică. Aceasta murise în copilărie din pricina unei boli, iar nenorocirile păreau să dea târcoale familiei. Fratele mai mic al împăratului, Maximilian, avusese nechibzuința de a accepta tronul Mexicului, ajungând să fie de-tronat și împușcat de un pluton de execuție. Cătuși de puțin afectată de moartea soțului său, văduva lui Maximilian, Carlotta, rătăcea prin Europa, învinovățind pe toată lumea de moartea lui, până când în cele din urmă a fost închisă într-un castel îndepărtat. Ludwig Viktor, fratele cel mai mic al împăratului, fusese exilat

din Viena în urma zvonurilor legate de atracția sa indiscretă față de tinerii chipeși și înclinația de a purta rochii sofisticate de bal.¹⁶ Până și Franz Joseph considera că familia sa era obositoare. Îi „plăceau doar câteva din rudele sale”, își amintea valetul său; „considera, pe bună dreptate, că multe dintre ele acționau incorect”. Drept urmare, împăratul „nu voia să îi vadă deloc pe unii din membrii familiei sale”, iar „pe alții cât mai rar posibil”.¹⁷

Și apoi mai era Rudolf, unicul fiu al lui Franz Joseph și al Elisabetei. Nașterea sa în 1858 a fost un prilej de sărbătoare, asigurând continuitatea dinastiei habsburgice, dar copilăria lui Rudolf a fost departe de a fi fericită. Franz Joseph era un tată sever, distant și dezaprobator; nimic din ce făcea sau spunea Rudolf nu părea a-i fi pe plac. Își adora mama, dar Elisabeta era prea absorbită de ea însăși, prea melancolică și lipsea mult prea des pentru a contribui la formarea caracterului fiului său. Dintr-un anumit punct de vedere, totuși, Rudolf semăna cu mama sa: după ce a crescut, a devenit un tânăr absorbit de sine, melancolic, cu o predilecție spre plăcerile mai întunecate în relațiile sexuale și tragedii politice.

Tatăl său a încercat să impună o oarecare ordine în viața lui Rudolf căsătorindu-l cu prințesa Stéphanie, fiica regelui Leopold al II-lea al Belgiei. Între logodnă și nuntă trecuse un an, când s-a descoperit că viitoarea mireasă, în vârstă de 15 ani, nu avusese încă prima menstruație.¹⁸ Rudolf era încântător și fermecător; Stéphanie nu era tocmai frumoasă și nici pe departe genul de femeie care să-și înrobească soțul. Totul s-a sfârșit rău la scurt timp după nașterea fiicei lor, Elisabeta, în 1883, când Stéphanie s-a îmbolnăvit subit. Printr-o coincidență ironică, Rudolf își infectase soția cu o boală venerică, la fel cum făcuse tatăl său cu Elisabeta lui. Furioasă și nemaiputând să aibă alți

copii ca urmare a acestui fapt, Stéphanie s-a supărat, iar Rudolf a căutat o companie mai atrăgătoare.

Rudolf era opusul tatălui său. Deși se considera a fi un intelectual politic dotat, era mai curânt un diletant. Activa în ceea ce tatăl său considera a fi cercuri liberale periculoase, încurajând disidența și opunându-se conservatorismului rigid al lui Franz Joseph. Suferința lui Rudolf era suferința prinților de pretutindeni: nu îndeplinea cu adevărat niciun rol, neavând altceva de făcut decât să aștepte moartea tatălui său. Lipsit de responsabilități, neavând parte de încrederea tatălui său și refuzându-i-se orice rol care i-ar fi putut oferi o ocupație utilă, prințul moștenitor al Coroanei Austro-Ungariei a fost copleșit de depresie. Bolnăvicios și posac, s-a afundat într-un vârtej de amante și morfină, care l-a înstrăinat de familie, ajungând la un moment dat să sufere de gonoree.¹⁹

Împăratul conservator, obsedat de reguli birocratice, împărăteasa melancolică și retrasă și prințul moștenitor tulburat și cu reputație îndoielnică – formau un triumvirat în sânul căruia dezastrul iminent părea să mocnească sub suprafața plăcută. În ianuarie 1889, Curtea imperială părea să reflecte oarecum această dihotomie. Pentru observatorul detașat era la fel de splendidă și plină de viață ca întotdeauna, un univers de valsuri eterne și plăceri lipsite de griji. Dar pentru un suveran venit în vizită, Curtea duhnea a „moarte și decrepitudine” fiind un univers osificat, plin de „figuri arhaice, intelecte ofilite, capete tremurătoare și vezici ostenite”.²⁰

Era o lume care se clătina, într-un echilibru precar, între tradiție și eticheta bătută în cuie. Doar cei care se puteau lăuda cu 16 strămoși – o descendență neîntreruptă din opt străbuni paterni nobili și opt materni – erau acceptați în cele mai înalte funcții de la Curte. Regulile erau aplicate cu strictetețe: soția ambasadorului Austriei în Germania putea fi primită la

Curtea kaizerului, dar nu în Viena, dacă nu avea șirul necesar de strămoși nobili. Nu o dată, unor distinse doamne din aristocrație li s-a refuzat, politicos, însă ferm, permisiunea de a pătrunde în sălile de bal de la palat, spunându-li-se că nu erau îndeajuns de distinse pentru a avea acces la cercurile selecte aflate înăuntru. Ofițerii, indiferent de gradul deținut, erau dojeniți dacă nu îndeplineau criteriile; tânăra nepoată a unui important duce englez a participat cândva la un bal imperial, în ciuda protestelor altor oaspeți, care se plângeau că, dat fiind că nu deținea un titlu, nu ar trebui să i se îngăduie să intre pe ușă. Soților li se cerea să participe fără soții, iar soțiilor fără soți, în cazul în care Curtea imperială decidea că încheiaseră o căsătorie nedemnă de rangul lor.²¹

Acest snobism nedeghizat era o nouă dihotomie. Vienezii, spunea un diplomat, erau „veseli și relaxați”, dedicați „muzicii și dansului, mâncării și băuturii, râsetelor și amuzamentului. Erau cât se poate de mulțumiți să plutească alene pe valurile vieții, desfătându-se cât mai mult și având parte de cât mai puține bătăi de cap posibil”.²² Voioșia nu putea deghiza insistența nemiloasă a aristocrației asupra propriilor sale privilegii și excluderea celor considerați a fi inacceptabili social. „Actuala clasă a înaltei aristocrații”, comenta ziarul vienez *Neue Freie Presse*, „dorește încă să domine clasa de mijloc, dar vor să facă asta fără a face cunoștință cu ea... Aristocrația de aici este sterilă și sechestrată”.²³ Își petreceau zilele, insista un vizitator, cu nimicuri, „discutând nașterile, căsătoriile și moartea cunoștințelor și prietenilor, și ce spunea și făcea familia imperială. Nu citeau mai deloc; cunoștințele lor despre artă erau extrem de limitate; nu au absolut niciun interes general; politica rămâne pentru ei o carte închisă, în afară de împrejurările în care are legătură cu bunăstarea imperiului austriac și chiar și atunci îi preocupă dintr-un punct de vedere arogant, nu instructiv”.²⁴

În ianuarie 1889, doliul ținut pentru tatăl împărătesei anulase runda obișnuită de baluri imperiale; în schimb, aristocrația din Viena se avântă într-o serie de răsfățuri superbe și deliberate. Era firesc ca orașul valsurilor lui Strauss să pară absorbit de plăcerile balurilor. Erau baluri ale negustorilor, balul menajerelor, balul coafezelor, balul măștrilor brutari și balul spălătoarelor – toate asociațiile și organizațiile posibile profitau de sezonul de iarnă pentru a sărbători, într-un abandon plin de voieșie. Acest gust pentru excesele hedoniste a atins punctul culminant în luna aceea prin balul celei de-a patra dimensiuni, la care femei îmbrăcate în vrăjitoare înaintau prin mulțime și o grădină de trandafiri înfloriți, în care se montaseră lumini scânteietoare, atârna din tavan.²⁵

Totul părea plăcut și încântător. Viena arăta la fel de splendidă ca întotdeauna, imperiul sigur și aparent Habsburgii supravegheau totul din înălțimile lor scânteietoare. Dar iluzia învăluia realitatea: dincolo de imaginea tradiționalei *Sachertorte**, a confortului *gemütlich*** și a interminabilelor valsuri ale lui Strauss se afla o altă lume, în care Viena înregistra cel mai ridicat număr anual de sinucideri din toate orașele Europei.²⁶ Acesta era universul lui Freud și Mahler, al sexualității și pasiunii, al intelectualilor și artiștilor care bântuiau prin cafelele afumate, expunându-și anxietățile filosofice, al antisemitismului și al muncitorilor pauperi înghesuți în imobile închiriate, în care boala făcea ravagii. „Există o atmosferă generală de nemulțumire”, declara un ziar la începutul noului an. „Un iz melancolic traversează societatea.”²⁷ Înainte de finalul lunii, această nemulțumire a erupt într-o tragedie nebănuită, care a sfâșiat pentru totdeauna vălul dulceag al delăsării Habsburgilor.

* Prăjitură de ciocolată specific austriacă (n. tr.).

** „Agréabil” (lb. germană în original) (n. tr.).

Cuprins

<i>Prefață de Alin Matei</i>	5
<i>Cuvânt-înainte</i>	13
<i>Nota autorilor</i>	15
<i>Personajele</i>	19
<i>Introducere</i>	25
<i>Hartă – Imperiul Austro-Ungar în anul 1900, marcând locurile importante din viața arhiducelui Franz Ferdinand</i>	39
<i>Arborele genealogic al familiei de Habsburg</i>	40
<i>Arborele genealogic al familiilor Hohenberg și Chotek</i>	42
<i>Prolog — Viena, ianuarie 1889</i>	47
<i>Capitolul 1 — În umbra tronului</i>	57
<i>Capitolul 2 — Aventură și boală</i>	72
<i>Capitolul 3 — Idila</i>	88
<i>Capitolul 4 — „Triumful iubirii”</i>	105
<i>Capitolul 5 — „Nu o lăsa să creadă că e de-a noastră!”</i> ...	125
<i>Capitolul 6 — Vârtejul clevetirilor</i>	139
<i>Capitolul 7 — Atitudinile se împlânzesc</i>	151
<i>Capitolul 8 — „Konopischt însemna acasă”</i>	172
<i>Capitolul 9 — „Nici moartea nu ne va despărți!”</i>	191
<i>Capitolul 10 — Împărat în devenire</i>	202
<i>Capitolul 11 — Diplomatie și trandafiri</i>	216

Capitolul 12 — „Consider că războiul este o nebunie!”	233
Capitolul 13 — <i>Invitația fatală</i>	245
Capitolul 14 — <i>Complotul</i>	258
Capitolul 15 — „Încep să mă îndrăgostesc de Bosnia”	271
Capitolul 16 — <i>Ziua de Sf. Vitus</i>	282
Capitolul 17 — „Durerea a fost de nedescris”	298
Capitolul 18 — <i>Uniți în moarte</i>	315
Capitolul 19 — <i>Cădere în uitare</i>	328
Capitolul 20 — <i>Ecouri de la Sarajevo</i>	343
<i>Epilog</i>	369
<i>Note</i>	391
<i>Bibliografie</i>	443
<i>Mulțumiri</i>	461
<i>Index</i>	467